

Felsefe ve Devrim 2. Bölüm

Bölüm 2: Marksist “yansıma teorisi”, hakikati anlama ve dönüştürmede bilimsel bir yaklaşım olarak komünizmin önemi ve sahte “komünistlerin” buna yönelik oportünist saldırılarının reddedilmesi hakkında daha fazla

Birinci kısımda, Marksizm (komünizm) tarafından desteklenen ve uygulanan temel prensipten bahsettim: Bir şeyin doğru olup olmaması, onun objektif hakikate uygun olup olmamasına- onun *doğru bir yansıması* olup olmamasına- bağlıdır. Bu temel ilkeye saldıran ve asıl objektif hakikat yerine öznel, sözde “sınıf hakikatini” koymaya çalışan hatalı argüman çizgisini çürüttüm.

Marksist “yansıma teorisi” de komünizmin şu temel ilkesini bilimsel bir yöntem ve yaklaşım olarak içerir (ve genel olarak bilimin temeli budur): Hakikat, *objektif* olarak mevcuttur- herhangi birinin algısından, onun hakkındaki düşüncelerinden vb. bağımsız olarak- ve insanların bilinci, düşünceleri, fikirleri vb. *hakikat olarak var olan maddi gerçekliğin bir yansımasıdır*. Bu, maddi hakikati yaratanın ya da hakikatin gerçekte ne olduğunu belirleyen insanların-ya da bir tanrı ya da tanrıların- fikirleri, teorileri vb. olduğu yönündeki yanlış düşünceye doğrudan karşıttır.

Elbette (@BobAvakianOfficial) [21 numaralı sosyal medya mesajımda](#) da belirttiğim gibi, insanın tanımlayıcı özelliklerinden biri şudur: “Gerçek dünyada var olmayan her türlü varlığı ve diğer şeyleri hayal gücümüzde yaratabiliriz.” Ancak hayal gücümüzde yarattığımız şey, zihnimizde yansıyan, gerçekte var olan şeylerden türemiştir ve bunların bir çeşitlemesidir. Örneğin, “tanrının” genellikle *maskülen* terimlerle düşünülmesinin nedeni budur- “Tanrı, Cennetteki Baba” (ya da bazen söylendiği gibi, “Üst Kattaki Adam”)- ve bu, *ataerkilliğin (erkek egemen) toplumun objektif*

gerçekliğin bir yansımasıdır.

Komünizmin gerçek bilimsel yöntemine ve yaklaşımına karşıt olarak, “sınıf hakikati” argümanı, proleterlerin -ya da daha genel olarak ezilenlerin- temel doğasında ve toplumsal konumunda onları, özgürleştirici bir devrimin gerekliliği ve temeli hakkındaki hakikati kavrama noktasında özellikle yetenekli kılan bir şeyin olduğu fikrini içerir. Bu düşünce, ezilen halk kitlelerinin *kuyrukçuluğuna* yol açar ve bazı çok zararlı konum ve eylemlere yol açabilir; çünkü gerçekte, en çok sömürülen ve ezilenler de dahil olmak üzere halk kitlelerinin “kendiliğinden” bakış açısı ve eğilimleri, büyük ölçüde, altında yaşamak zorunda kaldıkları bu kapitalizm-emperyalizm sisteminin temel ilişkileri, işleyişleri, egemen fikir ve düşünce biçimleri tarafından şekillenir. Bunun kuyrukçuluğunu yapmak yerine, insanları bu zehirli etkilerden koparıp, aslında onların temel çıkarlarını temsil eden komünist devrimin yöntemini, bakış açısını, değerlerini ve hedeflerini benimsemeye kazanmak için keskin bir mücadeleye ihtiyaç vardır. (Bu, revcom.us adresindeki [Bilimsel Komünist Teori ve “Kitle Çizgisi” Problemi](#) başlıklı makalede daha detaylı olarak bahsettiğim çok önemli bir sorudur. Ve 1. kısımda belirttiğim gibi, Demarcations-journal.org’un 4. sayısındaki İshak Baran ve KJA’nın yazdığı “Ajith– Geçmişin Tortusunun Bir Portresi” başlıklı makale bu konuyu daha kapsamlı ele alıyor.)

Birinci bölümde de vurguladığım gibi:

*Marksist/komünist teorinin “yansıma” prensibine saldırmak - bir kere daha tekrarlayayım ki bu teorinin bilimsel yöntem ve yaklaşımının temelidir- pek çok ciddi probleme sebebiyet verecektir. Bu kritik noktayı bir kez daha vurgulamak adına: **Bir kez dünyayı dönüştürme girişimi iddiaları bilimsel bir zemin üzerinden hareket etmeyi bırakır ve sübjektif eğilimler şeklinde ifadesini bulursa; kapı, olduğu gibi gerçekliğin ciddi biçimde tahrifine ve kimi zaman yüce amaçlar için bile korkunç eylemlere açılacaktır. Ve bu***

saldırılarıyla tahriflerin komünist olduğunu iddia eden oportünistlerce yapılmasında müthiş bir ironi ve zarar vardır!Komünizmi daha tutarlı bir şekilde bilimsel ve tamamen kurtarıcı bir temele oturtarak öne sürdüğüm yeni komünizm, bu iflas etmiş ve tehlikeli yaklaşıma kesinlikle ve temelden karşı çıkıyor:

Yeni komünizm, “amaç araçları meşrulaştırır” şeklindeki zehirli nosyon ve uygulamayı tamamen reddeder ve komünist hareketten bunun kökünü kazımakta kararlıdır. Bu hareketin “araçlarının” bilimsel temele dayanan devrim yoluyla tüm sömürü ve baskının ortadan kaldırılmasına yönelik temel “amaçlardan” kaynaklanması ve bunlarla tutarlı olması, yeni komünizmin temel ilkesidir.

Nasıl Bir Diyalektik? Yönteme Dair Bazı Noktalar

Giriş

Erekselci (teleolojik) düşünce biçiminin gelişimine ve özellikle Marksist düşünce üzerindeki etkilerine mercek tutulan [Erekselci Düşünce Biçiminden Kopmanın Önemi Üzerine](#) başlıklı makalede diyalektik yönteme dair çeşitli vurgularda bulunulmuş ve etkisini halen yakıcı bir şekilde göstermeye devam eden önemli bir problemle yüzleşmenin gerekliliği belirtilmişti. Aşağıdaki makale, bu problemin -diyalektik yöntemin doğru bir şekilde temellendirilmesinin- üzerine daha kapsamlı bir düşünme ve değerlendirme çabasının bir ürünü olarak kaleme alınmıştır.

Kullanım Biçimlerine Dair

Düşünce tarihinde geriye dönüp baktığımız zaman, diyalektik (eytişimsel) kavramının kullanımında özellikleri açısından ana hatları ile iki majör evrenin gündemde olduğunu belirtebiliriz. Bunlardan ilki yazılı felsefe geleneğinin ve büyük sistem geliştirmenin öncülerinden biri olan Platon'un çalışmalarında ve daha somut olarak da öğrencisi Aristoteles'in çeşitli kavramları ele alışında kullandığı bir akıl yürütme, önerme kurma, dile getirme, hitabet (retorik) biçiminde düşünülen belirli bir tarzdır. Aristoteles özellikle geliştirdiği mantık (organon) ile sonradan bütün bir felsefe tarihi üzerinde etkisini kuracak felsefenin önemli bir özelliğini somutlaştıracaktır. Felsefe, kesin ve değişmez ilkelerden geçerli çıkarımlar yapma alışkanlığı-bilimi şeklinde düşünülür. Olabilecekleri müddetçe husule gelenlerin mümkünlerin bilimi... Herhangi bir duruma yönelik şüphe götürmeyecek çıkarımlar yapabilmek, bu doğrultuda hakikati en doğru şekilde soyutlamak ve yansıtmak felsefenin esas meselesi olarak kabul edilir. Aynı zamanda hakikati daha üst bir düzeyde kavramak, bu doğrultuda çeşitli genel geçer kategoriler belirlemek ve tekil ilişkilerin sistemli bir şekilde tümel ve kapsayıcı yönlerini ortaya koyabilme gayretidir felsefe. Bu anlamıyla felsefe yapmanın (hakikati daha doğru bir şekilde keşfetmek için sistemli sorgulama çabasının) temel araçlarından biri olan mantık, kesin ve değişmez ilkelerden hareket etmeyi, bu ilkelerin dayandıkları ilişki biçimlerini somutlaştırmayı gerekli kılar.

Mantık ilgi çekici bir araç olarak kendini gösterir. Sınırlı ve verili bir bağlamda mutlak hakikati bilemeyen düşünen-sorgulayan özne ile onu kuşatan fakat çoğunlukla duyu verisi olarak doğru şekilde kendini göstermeyen hakikatler arasında köprü kurmaya çalışan bir araçtır mantık. Belirli bir düşünce sistematiği sayesinde doğru önermeler kurmak demek, bir açıdan hakikati kavramada daha ileri adım atmak, belirsizlikleri gidermek, bir sonraki sefer için daha kesin temeller kurabilmek ve bu doğrultuda devamlı olarak yeni ve çok daha kapsamlı yeni kuramsallaştırmalar yapabilmek demektir, en

azından bütün bunlar için gerekli olan malzeme sağlama sürecine dahil olmak demektir.

Gerek Platon, gerekse öğrencisi ve mantık biliminin kurucularından Aristoteles'in çalışmaları diyalektik açısından yukarıda belirttiğimiz birinci evre kapsamında düşünülebilir. Her iki düşünce insanının sistemlerinde aporetik bir tarz belirgin şekilde ön planda olsa da, burada ilgi çekici ve çelişkili bir durumun varlığından söz etmek gerekir. Aslında diyalektik kavramı ve buna bağlanmış düşünce konsepti bu evrede çoğunlukla olumsuz bir çağrışımla gündemdedir. Örneğin Aristoteles, *Ruh Üzerine* isimli ünlü çalışmasında her tanıtılmanın *nedir* sorusu ile başlaması ve ilineklere bilmenin gerekliliğini söyledikten sonra "diyalektik ve boş konuşmanın" bunun karşısında olduğunu belirtir. Tanıtılma faaliyeti bir tür kesinlik arayışıdır. Örneğin ruh konusunda Aristoteles; şu amaçla, şunun tarafından, şöyle bir beden, şöyle bir kısmının şöyle gücünün değişmesi şeklinde tanımlamayı ele alır ve buradan ruhun aslında cisimle birlikte olduğu düşüncesine yönelir. Şeylerin olması gerektiği gibi olmaları düşüncesi öne çıkar. Bu aynı zamanda şeylerin değişimini açıklamada da kullanılır. Diyalektik, bütün bu meselelere yardımcı olmaya muktedir olamayan, daha çok sofistlerin başvurduğu kelime cambazlığı yöntemi olarak düşünülür ve bu haliyle oldukça negatif bir çağrışımı vardır.

Öte yandan Sokrates ile birlikte düşünce dünyasına çok yönlü bir şekilde giriş yapan "erekselci" anlayış Aristoteles'te yöntemsel temelleriyle birlikte hakikatin açıklanmasına doğru daha da mükemmelleştirilecektir. Bununla birlikte, Aristoteles formların bilgisini kovalarken ve özellikle metafizik olarak tanımladığı bilim alanı konsepti içinde kavramsal soyutlamalarına devam ederken bu ilk evrenin diyalektik anlayışını farklı bir şekilde yansıtır. Hatta bu anlayışı ciddi şekilde geliştirir.

Aristoteles'in -ve genel olarak Sokratik ekolün- çalışmalarında ele alınan kavramların tanımlanmasında her

zaman belirli bir iç çelişki durumu öne çıkar. Bu düşünce şekli antinomilerle yüzleşmeyi gerektirir. Felsefi olarak temellendirilmiş meseleler sıklıkla antitezleriyle kurulmuş içerikleri ortaya koyar. Özellikle metafizik alanında izlenen klasik aporetik seyirde bu yaklaşım belirgin şekilde kendini gösterir ve heyecan verici bazı sonuçlara varılır. Örneğin Aristoteles'in *Fizik* çalışmasında iki varlık modusundan bahsedilir. *Dynamis* ve *energia*. Sonrasında hareketten bahsedilir. Hareket ne biridir, ne diğeri. Salt olanak değildir, çünkü edimsel bir yönü vardır. Salt gerçekleşmiş olan da değildir, çünkü tamamlanmamış ve devam eden bir yönü vardır. Bu durum şöyle bir tanım ile ifadesini bulur: "Hareket; olanağa göre, varolanın bu şekilde olması bakımından gerçekleşmesidir." Böylece hareket hiçbir biçimde tamamlanmış olsa da, aslında yine de bir tür tamamlanmışlığı içinde ele alınır. Bu şekliyle, hareket bir tür arada kalan varlık biçimi olarak da düşünülebilir. Bir gerçekleşme sürecidir. Veya edimsel olmayan edimselliktir.

Metafizik içinde yer alan L kitabında da benzeri bir durum *primus motor* konseptinde, yani ilk hareket ettiriciyi tanımlarken kendini gösterir. Metafizik düşüncenin ve mantık yürütmenin zorunlu gözüken temel kategorilerinden biri olan "hareketsiz hareket ettirici" konsepti bu yönde bir iç çelişkinin varlığının kabulünü gerektirir. Hem hareketin başlatıcısı olarak, evrendeki bütün hareketin kaynağını aldığı bir güç olarak tanımlanır, hem de hareketsiz olması, oluş ve bozuluşa tabi olmaması gerekir. Yani özünde bir hareketsizlik ile hareketin aynı anda var olmasını gerektiren tuhaf gözüken bir durum ortaya çıkar. Benzer bir durum ilkenin, nousun (saf tinin) kendi üzerine düşünebilen bir Düşünme olarak kavranması ile de kendini gösterir. Düşüncenin nesnesi tinin canlılığında hareket eden ve bu şekilde kalabilendir. Bununla birlikte, yetkin düşünme "en mükemmel nesneyi düşünme" olarak kabul edilir. Bu nesne de düşünmenin kendisidir. Her şeyi kapsayan öz varlığı içinde, tin ikiye bölünmüştür. Fakat bu varlığın kendisi bir değildir, bu aynı zamanda evrenin ve her şeyin

türlü bölünmüşlükleri içindeki ilkesel bir birliktir. Burada dikkat çekici olan şey Aristoteles'in antinomiye nesnenin özünde ortadan kaldırmadan tanınmasıdır.

İlk evrede bir yandan olumsuz çağrışımlarla imlenen ve olası öncüllerden yola çıktığı için kesinlik arayışında değersiz bulunan diyalektik konsept [1], öte yandan en soyut kavramsallaştırmalarda -özellikle metafizik alanında- kavramların özündeki antinomilerin tanınması ve çelişkili özdeşliklerin yeni bir form içinde düşünülmesi ile bir tür refleksiyon tarzı olarak çok açık şekilde kendini göstermektedir. Bu aynı zamanda Sokratesçi aporetik çözümsüz bırakma tarzının da farklı bir şekilde geliştirilmesi anlamına gelir. Diyalektik çözüm, çelişkiyi gerçek olgusal durumu ile tanımaktadır.

Şüphesiz daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi Aristoteles'in kullanmış olduğu diyalektik çok daha belirgin, amaçlı ve yönelimli bir düşünce/evren tasavvurunun etkisi altındadır ve bu şekilde kısıtlanmıştır. Erekselci olan bu düşünceye göre, tüm varolanların yükselmeye çalıştıkları bu en yüksek erek mutlak ve Tanrısal olan tindir. Bu aynı zamanda kendini düşünen düşünce olan *nous* olarak da düşünülür. Bu erekselci metafizik konsept içinde; kavrayış, mantıksal form, varlığın formal özü, saf *energia*, hareketin kökeni, erek ve tanrısal tin şeklinde belirlenmiş bir dizinin varlığı söz konusudur. Bu aynı zamanda en ilkel düzeydeki algısal bilginin gitgide mükemmelleşerek bütün bir gidişatını keşfedeceği bir döngüsel hareketi gündeme getirir. Aristoteles'in erekselci düşünce sistemi kendi içindeki diyalektik soyutlamalara ve antinomilerin tanınmasının önemine rağmen son kertede büyük bir tasarının doğrulanmasına hizmet etmektedir. Ve bu doğrulama tarzı felsefi düşüncenin sonraki tarihine de büyük oranda damgasını vuracaktır.

Diyalektik Düşüncenin İkinci Evresi ve Radikal Bir Kopuş

Yeni Çağ ile birlikte -üretim ilişkilerinde ve üst yapı

alanında köklü değişikliklerle- binlerce yıllık bir düşünce mirasına meydan okunur. Bu mirasın önemli bir hacmini, sonradan kilisenin elinde gittikçe yapılanacak Aristotelesçi evren tasavvuru ve bilimsel düşünceye ket vuran mantık formu içermektedir. Bu aynı zamanda önemli bir retrospektif evresidir. Sistemli düşünmenin ve yazılı felsefe geleneğinin ilk evrelerine farklı bir gözle geri dönölür. Diğer pek çok konseptin yanı sıra, diyalektik konsepti de ilk evrede kullanıldığı bağlamından çekip kopartılır. Kant'ın ve Fichte'nin dedüktif temeldeki -transendental dedüksiyon-diyalektik formu bu evrede dikkat çekici girişimlerdir. Bununla birlikte diyalektik yöntemde dedüktif bir yaklaşıma itiraz eden, bu süreçte deneyimi [2] öne çıkartan daha farklı bir müdahale de vardı. Bu müdahaleler düşünce tarihinin önemli figürlerinden biri olan Hegel'den gelecekti. Diyalektik düşüncenin ikinci evresinin en önemli durağının, önceki erekselci düşünce ile bütün ciddi benzerliklerine ve idealist temeline rağmen, bir doğa-tarih düşüncesi olarak tinin, aklın, düşüncenin gelişimini-yükseliş seyrini mantıksal bir şekilde temellendiren Hegel'in diyalektiği olarak belirtmek gerekir.

Hegel'in diyalektiğinin pek çok şekle bürünebilen zenginliği aslında onun canlılığından gelmektedir. Bu canlılık, formel

mantiğın klasik tümdengelimci formasyonuna itirazları ile düşünce tarihinde yeni bir düşünme biçimini de gündeme getirir.

Hegel diyalektiğ  üzerine pek çok şey söylenebilir ve ne kadar şey söylense de yine de belli açılardan boşluklar kalmaya mahk m gözükmektedir. Bunda görkemli ve hayranlık uyandıran *Mantık*  alı malarına rağmen, Hegel'in diyalektiğ  metodolojik açıdan aslında kapsamlı bir şekilde a ıklamamı  olmasının ve takipçilerinin ortada kalan ciddi boşluklara getirdikleri yorumlarla meseleyi daha da belirsiz hale getirmesinin etkisi olduğu düşünülebilir. Bu belirsizlik ve hatta güçlüklerin üretilmesinden Hegelci diyalektiğ  kendi yöntemine farklı bir şekilde -tepetaklak duran yöntemi ayakları üzerine koyma çabasına rağmen- Marksist ekol de muaf değildir. Bu meseleye ileride ayrıca döneceğiz.

Nasıl Bir Diyalektik?

Hegel'in diyalektiğinin pek çok  ekle b r neabilen zenginliği aslında onun canlılığından gelmektedir. Bu canlılık, formel mantiğın klasik tümdengelimci formasyonuna itirazları ile düşünce tarihinde yeni bir düşünme biçimini de gündeme getirir. Hegelci diyalektik bir y kseli i ifade eder. Verili ve ortada olandan, saklı ve daha derinde olana ilerler. Ve için ironik kısmı bu canlılık, Hegel'in içine kapanık erekselci tarih/düşünme konsepti ile ciddi çelişkiler içermektedir.

Hegel'in diyalektiğine giriş yapabilmek için belirli bir düşünsel  n hazırlığa gereksinim duyulur. Diyalektik d   nebilmek belirli yatkınlığı, bununla birlikte ciddi bir zihinsel egzersizi gerekli kılar. Örneğin *varlık, olu , sonsuzluk, kendi için varlık, zemin, öz vb* gibi nosyonlar üzerine daha derin düşünmeyi ve bunları içerdikleri çelişkileri-akı kanlıklarıyla birlikte ele almayı gerektirir. Bununla birlikte diyalektik tekdüze bir birliği veya soyut bir tümeli ifade etmez, ayrımları olan bir tür çeşitlilik

birliğini ifade eder. Bu ayrımlar çeşitli momentlerle kendi içinde geçişken kesitler yaratır. En basit şekliyle ifade etmek gerekirse, hakikatin bir parçası olarak “A, B’dir” yargısı kendi içinde çelişkili olan “A, B değildir” yargısını gerektirir. Ancak bu yolla “A, B’dir” yargısı doğruluğunu koruyabilir. Peki “A, B’dir” yargısının anlamını ortadan kaldırmak mümkün müdür? Burada çelişkili bir şekilde hem evet hem de hayır denilebilir. Üç şekilde ortadan kaldırma gündemdedir. Önce olumsuzlanır, sonra karşıtında saklanır, sonuç olarak da yeni ve daha yüksek bir anlama yükseltilir. Diyalektik akış bu üç uğrağı içinde barındırır. Ortadan kaldırılan aslında yok edilmemiştir. Hem kendisi olarak, hem de bir başka şey olarak yaşamını sürdürür.

Diyalektik akışın kesintisizliği burada kırılmaları ve dönüm noktalarının ortaya çıkmasını da içerir. Ancak burada belirli bir güçlük vardır. İnsanın sonsuz ve kusursuz olmayan anlama yetisi, her seferinde katı kavramlar oluşturmaya eğilimlidir. Bütün bu akışı gerçekten akıcılığı içinde ve dönüm noktalarıyla idrak edebilmek, anlama yetisinin sınırlılıkları ile çatışmaya girer. Diyalektik, kendi akışı içinde engel tanımaz ve devamlı olarak işlemeyi sürdürür. Hegel’in çalışmalarında bu akış, aklın daha yüksek bir gelişme aşamasındaki biçimsel karakteri olarak görülecektir.

Hegel’in diyalektiğinde yöntemi anlayabilmek gerçekten zorlu bir deneyimdir. Bunda az önce bahsettiğimiz anlama yetisinin sınırlılığı ve daha sabit katı kavram oluşturma alışkanlığı şüphesiz önemli yer tutar. Diyalektiğin bu katı kavramları zorlayıcı, ele almayı güçleştirici bir karakteri vardır. Diyalektik yöntem içerikten içeriğe değişebilir ve akışkanlıktaki üçlemelerin momentleri değişik ritimlerle kesişebilir ve böylece görelilik kazanırlar. Bir evrede antitez olan, diğerinde yeniden teze dönüşür. Ayrıca başı başına kritik bir önemi bulunan sentez aşaması vardır.

Hegel diyalektiğinde antinomilerin çözülebilir olduğu, her antitezin bir sentezle iyileştirilmesi gerektiği şeklinde bir

yaklaşım bu modelin önemli bir sac ayağıdır. Rasyonalist düşüncenin çoğunlukla sabırsızlandığı ve belirsizliklerle baş etmeyi kolaylaştırması açısından genellikle aceleyle formunu belirginleştirmeye çalıştığı bu sac ayağı, doğru şekilde yaklaşılmadığı takdirde diyalektiği dogmalaştırma potansiyelini de içinde barındırır. Verili bir tez-antiteze karşılık sentez aşaması, önceden kesinleşmiş değildir. Diyalektiğin anlamını tüm antinomilerin sentezlerde toplanmasına indirgememek gerekir. Bir yöntem olarak diyalektiğin akla uygunluğu ve üstünlüğü antinomileri ve bunların karşılıklı, çok yönlü ilişkilerini, kurdukları görece istikrarlı özdeşlikleri tanımasında yatar. Diyalektik böylece antinomileri görünür kılar ve onlara kavramsal belirginliklerini kazandırır.

Bir kez daha Hegel'in diyalektiğinin bütün bir erekselci düşüncenin içinde bir araç olarak yapılandığını belirtmemiz gerekiyor. Hegel'in akıl-idealizmi akıldan kaynaklanan her şeyin anlamını onun akla yeniden geri dönmesinde ve akıl tarafından kavranmasında görür. Yani bütün bir kendinde var olma durumu, bu seyir sonunda kendi için varolma duruma yönelir.

Marksizm ile Diyalektik Düşüncede Yeni Atılımlar

Engels'e göre, Hegel felsefesinin asıl anlamı ve devrimci niteliği insan düşüncesinin ve insan eyleminin bütün sonuçlarının son ve kesin olma niteliğine son vermiş olmasıdır. Engels, bilginin alt basamaklarından üst basamaklarına kadar yükselen bilimin uzun tarihsel basamakların Hegel felsefesi sayesinde açığa kavuştuğunu bildirir. [3]

Marx'ın Hegel felsefesindeki diyalektik yaklaşımın kendi deyimi ile "yöntemdeki rasyonel olan yönünü" ekonomi politik eleştirisi çalışmalarında ve genel olarak da materyalizm kavrayışında kullandığı bilinmektedir. Esas olarak Marx tarafından kaleme alındığı bilinen 1845 tarihli Kutsal Aile

isimli çalışmada özel mülkiyet ve proletaryanın durumu arasındaki ilişki incelenirken Hegelci etki kendini açık şekilde gösterir. Marx bu çalışmada özel mülkiyeti çelişkinin olumlu yanı olarak şöyle ifade eder:

Özel mülkiyet olarak, zenginlik olarak özel mülkiyet, kendi öz varoluşunu sürdürmek zorundadır; ve bundan ötürü kendi karşıtının, proletaryanın varoluşunu da sürdürmek zorundadır.

Özel mülkiyet kendi doyumunu kendinde bulandır, bununla birlikte proletarya, çelişkinin olumsuz yönü olarak kendini, kendi bağımlı konumunu yani bağımlı olduğu özel mülkiyeti aşarak kaldırmak [4] durumundadır. Marx'a göre, proletaryanın zafer kazanması toplumun mutlak yanı olması anlamına gelmez. Karşıtı ile birlikte kendini de ortadan kaldıran bir sınıf artık mutlak değildir, bir çeşit geride bırakılan, "sınıf olmayana" yönelendir.

Engels, Hegel'in sistemini yöntem ve içerik açısından "idealist bir biçimde başüstü duran" bir materyalizm olarak tanımlar. Hegel'deki diyalektik açılım şemasının, materyalizm temelinde, somut ve verili bir bağlamda yeniden gözden geçirilerek insan düşüncesine, toplumsal kategorilere ve doğaya uyarlanma çabası Marksizmin diğer sosyalizm türlerinden ayrıldığı önemli bir özelliktir. Bu bağlamda Marksist yorum, tarihin belli bir aşamasının kalıcı olmadığını bilinciyle, toplumların değişme yeteneğine sahip olduğunu, şimdiki zamanın tarihin varış noktası olmadığını öne sürer.

Mao Trạch Đông tại Diên An, thập niên 1930. Ảnh: Bảo tàng Mao ở Diên An, 1965

Mao burada, hareket halindeki maddenin gerçek durumunu soyutlama vizyonu ile Marksist düşünceye egemen olan hatalı bir yasalaştırma mantığından kopuş doğrultusunda önemli bir adım atacaktır.

Hegel felsefesinde önemli bir nosyon olan ide; doğayı, insanoğlunu ve toplumu keyfi bir biçimde belirleyen bir ilke iken; Marx bütün değişimi İde veya Tin etkisi ile değil, insanoğlunun etkinliğinin sonucu olarak ele alarak, Hegel'den önemli bir kopuş gerçekleştirmiştir.

Bununla birlikte önceden de belirttiğimiz gibi, insan toplumunun komünizme doğru tarihsel gelişiminin ilk kavramlaştırılmasında yani Marx'ın formüle ettiği biçimde her ne kadar ikincil bir eğilim olsa bile, bir tür dar ve düz seyreden bir bakış açısı kendini göstermiştir. Hegelci diyalektikten miras alınan "yadsımanın yadsınması" konseptinde bu sınırlılık özellikle belirginleşir. Hegel'in geliştirdiği ve bir önceki kısımda ele aldığımız üçlü yöntem; tez (koyum – sav), antitez (karşı koyum – karşı sav) ve sentez (birlikte koyum – birleşim) uğraklarından oluşuyordu ve yine önceden de belirttiğimiz üzere bu devinim ve ilerlemenin bir ifadesi

olarak görölüyordu. Dünya tarihi de, esasen bu temelde bir gelişim seyri ile mantıksal idenin açılması olarak düşünölüyordu.” [5] Marksist diyalektik böylesi bir felsefi mirası ayıklamakla ve yeniden yapılandırmakla işe başladı. İşe yarayacak somut malzemeler vardı, bununla birlikte çoğu şey idealist bir felsefi düşünce konsepti içinde kullanışsız hale getirilmişti veya önemli eksiklikleri vardı.

Marksist diyalektik açısından ise şu ilkeler öne çıkıyordu.

- (1) Karşıtların birliği yasası
- (2) Nicel ve nitel değişikliklerle ilgili yasa
- (3) Yadsımanın yadsınması yasası

“Yadsımanın yadsınması” kolaylıkla bir tür “kaçınılmazlık” doğrultusunda meyletme riski içermekteydi. Marx ve Engels’in bir bilim olarak komünizmin yöntemini geliştirdikleri bu ilk evrede belirli biçimlerde “sanki bir şey başka bir şey tarafından hemen önceden belirlenmiş bir senteze götürecek şekilde yadsınmaya zorunluymuşçasına” bir işleyiş kendini canlı tutabiliyordu. [6]

Bu düşünce biçimi, diyalektiğin arkasında aslında belirli bir varlık diyalektiği [7] olduğu şeklinde görüşü de canlılığından kopartarak idealize etmektedir, ki materyalist temelde bir diyalektik için bu oldukça hayati bir meseledir.

Örneğin 1938 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Tarihi (Bolşevik) çalışmasında Stalin diyalektik yöntemin 4 özelliğini şöyle sunar:

- (1) Tüm fenomenler birbirine bağlıdır ve birbirlerine bağımlıdır;
- (2) Bütün mesele hareket ve gelişme sürecidir;
- (3) Niceliksel değişiklikler niteliksel değişikliklere neden olur;

(4) Her şey karşıtların mücadelesi temelinde gelişir.

Stalin bu şekliyle karşıtların birliği ve mücadelesi ilkesini en baştan alıp en sona eklemiştir. SSCB'deki felsefi çevreler diyalektiğin üç yasasını işlerken veya Stalin diyalektik yöntemin 4 özelliğini aktarırken, her iki yaklaşım da “karşıtların birliği ve karşıtların mücadelesi” yasasını diyalektiğin temel yasası olarak kabul etmek yerine diğer yasalarla aynı önemde tutma eğilimi gösterir. Bu aynı zamanda sosyalist toplumda sınıfların artık kalmadığını, çelişkinin dış düşmanlarla sosyalistler arasında olduğunu öne süren bir düşünce tarzının da teorik gerekçelendirmesi olarak dikkat çekicidir.

Marksist düşüncenin gelişim seyri içinde önemli müdahalelerden -özetlemelerden- biri Mao Zedong'un diyalektik meselesini ele alması ile gelecektir. Mao Zedong'un açıkça belirttiği şey, diyalektik açısından temel ve geçerli olanın “karşıtların birliği ve karşıtların çatışması” olduğudur. Mao burada, hareket halindeki maddenin gerçek durumunu soyutlama vizyonu ile Marksist düşünceye egemen olan hatalı bir yasalaştırma mantığından kopuş doğrultusunda önemli bir adım atacaktır. Hareket veya hareketlilik çelişkiden doğmaktadır ve Engels tarafından Anti-Dühring'de “hareketin kendisi bir çelişki” olarak bu durum ifade edilmiştir.

Daha doğru bir temellendirme arayışı içinde, hakikati daha doğru soyutlayacak, maddeyi gerçekten olduğu haliyle -hareketi ve çelişkileri içinde, bu çelişkilerin nitelikleri ve çok yönlü etkileşimleri içinde- açıklayacak bir diyalektiğin, tez-antitez-sentez şeklindeki bir anlayıştan kopması gerekliliğini basit bir mesele olarak görmemek gerekiyor. Bu şekilde basit şemalarla yaklaşmak, biçimsel açıdan ne kadar makul ve anlaşılır görünürse görünsün, aslında meseleyi derinlikli bir şekilde kavramayı körleştirmektedir. Doğa bilimlerinin yeni keşiflerle ortaya koyduğu maddenin gerçek hareket-devinim biçimleriyle daha doğru bir temelde yüzleşmeyi ve fenomenlerin ele alınmasında bunu daha doğru bir şekilde yansıtmayı

zorlaştırmaktadır. Devrim yapmış ve proletarya diktatörlüğü tecrübeleri yaşamış geçmiş sosyalizm pratiklerinin önemli bir bölümünün böylesi bir anlayışın gölgesi altında bulunduğunu, ve bu düşünce biçiminin insan düşüncesi ve eyleminin hemen her alanında oldukça ciddi problemlere neden olduğu unutulmamalıdır.

Sonuç Yerine

Bu makalede *Erekselci Düşünce Biçiminden Kopmanın Önemi Üzerine* isimli çalışmada belirli bir şekilde yer verilen diyalektik meselesine ve düşünce dünyasında kavramın kullanımını belirleyen iki büyük evreye yer verilmiştir. Diyalektik yöntemin ve buna içkin meselelerin tarih boyunca Aristoteles, Hegel ve Karl Marx gibi büyük sistem kurucuları tarafından ele alınması ve mesele üzerine derinleşilmesi dikkat çekicidir. Özellikle erekselci tarih anlayışları konseptlerinde Aristoteles ve Hegel'in arasında ciddi farklılıklara rağmen belirgin benzerlikler dikkat çekicidir. Makalede her iki evrede diyalektik konseptinin kullanılmasının benzerliklerine yer verilmiştir. Öte yandan ikinci evrenin içinden materyalist ve bilimsel yönelimli bir temelde kopuş gerçekleştiren Marksizmin, diyalektiğin Hegelci konseptinden ciddi şekilde etkilendiğini, eski idealist nosyonun çeşitli zayıflıklarını ve formülleştirmelerini kendi konseptine dahil etmesi ile bu kavramın ele alınışı ve uygulanışında çelişkili bir özdeşlik kurduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Diyalektik, çok daha karmaşık ve çok daha doğru soyutlanması gereken bir düşünme biçimidir. Diyalektik, tekil öğelerin sürekli şekilde bağımlılıklar içinde olması ve birbirleri aracılığı ile tanımlanmaları, varoluşlarını birlikte kazanmalarından ibaret değildir. Buradaki bağıntılar hiçbir sağlam ilişki ögesinin olmadığı en nihayetinde tam bir görecelilikle belirlenmiş bir bağıntılar zinciri değildir. Burada bir başka durumda karşıtlık içinde olan taşıyıcı özne ve ilişki kategorik momentleri belirli bir birlik altında, bir tür sentetik özdeşlik altında toplanmıştır. Her bir unsur

somutlaşması açısından bakıldığında ne denli özerk olsa da -ki bu özerklik ve getirdiği imkanlar son derece önemlidir- bütündeki konumu itibarı ile özdeştir. Her tekil kategori diğerleriyle olan ilişkiler ağı içinde düşünülmelidir. Bu ilişkiler aynı zamanda tekil kategoriyi bilmeyi sağlar. İlişkilerdeki somut değişiklik durumları kategorinin kendi içinde buna uygun değişim geçirmesini sağlar. Bu anlamıyla tekil kategoriler, içinde yer aldıkları sistemlerin de işlevleridir. Tekilleri kavramak için bunlarla birlikte bütünün kavranması gerekir. Diyalektik akış çizgisel bir şekilde veya sıklıkla belirtildiği gibi kaba helezonik hareket formu şeklinde düşünüldüğünde gerçek canlılığını ve karmaşıklığını yitirme tehlikesi ile karşılaşır. Diyalektik çoğunlukla dışlanmış bir şey olarak somutlaştırılır, fakat bu dışsal yön diyalektiğe tutunmayı da zorlaştırır. Akışkanlığı yüzeysel bir şekilde ele alma tehlikesi burada kendini gösterir. Klasik mantığın çıkarsama, dedüksiyon yaklaşımı bu yüzeysellikte ele ele gider. Bu açıdan ilişkilerin ve bağıntıların gerçek seyirleri üzerine daha materyalist bir refleksiyona ihtiyaç vardır.

Komünist bir toplum doğrultusunda hakikati doğru şekilde kavramak ve doğru bir yöntemle hareket halindeki maddeye müdahale ederek onu değiştirmek durumunda olan günümüz Marksistlerinin kendi düşünce biçimleri, izledikleri yöntemleri ve bu yöntemin somut gelişim tarihi üzerine düşünmesi gerekmektedir. İçinden geçtiğimiz kapitalizm-emperyalizm çağının öne çıkan dinamiklerinin bozucu etkisiyle ve biriktirdiği problemleriyle kendi içine kapanarak kötürümleşme tehlikesiyle karşı karşıya olan Marksist düşüncede bu yönde önemli bir sorumluluk alınmıştır. Bob Avakian, bir bilim olarak komünizmin nitel çelişkisinin çözülmesi ve yöneme dair geliştirmiş olduğu *yeni komünizm* ile bu yönde ciddi bir adım atmaktadır. Diyalektik düşüncenin insan toplulukları açısından gerekliliği ve önemini incelemek açısından, ayrıca çok daha doğru bir diyalektik kavrayışla Bob Avakian'ın oldukça karmaşık meseleleri nasıl ele aldığını

yöntemsel açıdan öğrenebilmek açısından eserlerinin bu yönde incelenmesini okurlarımıza öneriyoruz.

Dipnotlar:

[1] Felsefe tarihçisi Diogenes Laertios, Ksenokrates'ten sonra Akademia'nın başına geçen Polemon'un "diyalektik değil, somut olaylar çalışılmalıdır" dediğini aktarır. Diyalektik bu anlamıyla hakikati bilimsel bir şekilde açıklamanın karşısında soyut, yetersiz, güçlü şekilde temellendirilmemiş, üstelik bir uğraşı gerçek anlamıyla uygulamaktan noksan ezbere çeşitli ifadeler şeklinde görülecektir. Bkz: Laertios, D., *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Yapı Kredi Yayınları:İstanbul. s.183.

[2] Hegel önemli çalışması *Tin'in Fenomenolojisi* içinde diyalektiği bilincin kendi üzerine ve nesnesi üzerine elde ettiği deneyim olarak tanımlar. Bilinç kendi kendisini deneyimleyerek özbilince varır. Karşısında yer alan nesneden gelerek kendisini kavrar.

[3] Engels, F., 2011. *Ludwig Feuerbach ve klasik Alman felsefesinin sonu*. S. Belli (Çev.), 5. Baskı. Ankara: Sol Yayınları. s.13

[4] Marx, doğrudan Hegelci bir terim olan *aufheben* yani aşarak kaldırmayı kullanır. Bkz: Marx, K. & Engels, F., 2009. *Kutsal aile ya da eleştirel eleştirinin eleştirisi*. B. Erdost (Çev.), 4. Baskı, Ankara: Sol Yayınları. s. 60.

[5] Bu bölüme ilişkin ayrıca bkz: [Komünizm: Yeni Bir Aşamanın Başlangıcı | Yeni Komünizm \(yenikomunizm.com\)](#)

[6] Bkz: [Erekselci Düşünce Biçiminden Kopmanın Önemi Üzerine | Yeni Komünizm \(yenikomunizm.com\)](#)

[7] Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği* isimli ünlü çalışmasında diyalektik yasaların doğanın gelişmesinin gerçek yasaları olduğunu belirterek, teorik doğabilimleri için de diyalektiğin geçerli olduğunu göstermeye çalışır. Düşüncenin ve tarihsel gelişmenin yasalarının 3 temel özelliği olduğu belirtilir. Nicelik-nitelik arasındaki dönüşümler, karşıtların iç içe geçmesi ve yadsımanın yadsınması. Engels'in Hegel'e itirazı bunların salt düşünceden değil; doğadan çıkarılması, arkasında somut bir madde olması gerektiği şeklindedir. Engels'in materyalist temelde diyalektiği ele alma çabası ilk ve oldukça kapsamlı girişimlerden biri

olması açısından, doğa bilimlerinde bu yasaların keşif arzusu açısından dikkate değer bir klasiktir. Bununla birlikte ciddi sınırlılıkları vardır ve bir bilim olarak komünizmin yapılanmasındaki bilimsel yöntem ve yaklaşımla çelişen belirli indirgemeci ve genelleştirmeci eğilimleri barındırmaktadır. Bu açıdan daha doğru bir diyalektik yaklaşımla analizinin yapılması gerekir.

Erekselci Düşünce Biçiminden Kopmanın Önemi Üzerine

Erekselci (teleolojik) düşünce biçiminin neye dayandığına ve bunun komünist hareket içinde ete kemiğe bürünmüş azımsanmayacak etkisine bakmak gerekiyor. Bu mesele geçmişte ve günümüzde yaşadığımız olguların açıklanması ve bu doğrultuda kullanılan kavramlara yaklaşıma, yani düşünce biçiminin unsurlarına gereken dikkatin sarf edilmesi açısından önemli bir meseledir.

Erek (Latince *finis*), gerçekleştirmek üzere tasarladığımız ve erişmek isteğimiz şeyi ifade eder. Teleoloji veya erekbilim, esas olarak evreni ereklerle araçlar arasında bir ilişkiler dizgesi olarak gören felsefe öğretisidir. Yalnızca insanın eylemlerinin değil, aynı zamanda tarihin ve doğa olaylarının da ereklerle belirlenmiş ve yönetilmiş olduğunu kabul eden bir öğretiler teleoloji. Bu düşünceye göre her şey belirli ereklerle önceden belirlenmiştir, ve şeyler bir erek doğrultusunda genelde “ileriye” doğru devinim gösterirler. Bu ereklilik, maddenin devinimini bir yasaya, bu yasayı ise daha başka bir akıla bağlama şeklinde kendini gösteren tutarlı bir zincir şeklindeki belirli bir mantık formunu gündeme getirir.

Ereksellik meselesi felsefe tarihinde geniş bir yer kaplar. Aristoteles’in herhangi bir varlığın 4 temel özelliği bulunur

derken -madde, biçim, etkinlik ve edilginlik- bu konsept esas olarak ortaya çıkan her şeyin “bir şey yoluyla, bir şeyden, belli bir şey olarak ortaya çıktığını” içerir. Aristoteles’te hilemorfizm (maddebicimcilik) varlıkların açıklanması için kullanılan bir yaklaşım ve ifadedir. Bu düşünceye göre biçim zaten maddenin ne olması gerekiyorsa o olmasının temel özelliğidir, onun belirleyici formudur. Biçim, bulunduğu şeye gerçeklik veren yani gerçekleştiren etkindir. Oluş sürecinin ereğini biçim belirler. Yine bu bağlamda ruh da beden için onu canlandıran bir yaşam ilkesidir. Yani *entelekhiasıdır*. Yeni çağa kadar uzun süre egemenliğini sağlayacak bu anlayışa göre madde ancak biçim ile gerçeklik kazanmış bir mümkünlük olarak düşünülmüştür.

Fenomenlere yaklaşımda çok uzun süre etkisini gösteren bu yaklaşım yalnızca felsefeyi değil, aynı zamanda bir düşünce biçimi ve mantıksal yaklaşım olarak da pek çok disiplini etkisi altına almıştır. Erekselci yaklaşım elbette en sistemli ve bütüncül ifadesini inanç öğretilerinde ve spesifik olarak da tek tanrılı dinlerde bulur. Dini paradigma esas olarak maddeyi bir aşkın güce bağlar ve bu aşkın gücün iradesinde belirlenmiş çeşitli yasaların bağlamında maddeyi devindirir. Bu düşünceye göre bu devinimler sebepsiz yere değildir. Yine bu düşünceye göre hareketin yasalarını her ne kadar bilimler ile bilsek de, bütün bu yasalar esasen mükemmel bir tasarının işleyiş biçimine içkindir.

Yeni çağ felsefesi ile yukarıda bahsettiğimiz biçim kavramının anlamı değişikliğe uğrayacaktır. Örneğin Kant’la birlikte nesnel varlığın bağıntıları olarak ele alınan biçim meselesi, düşünce biçimleri (kategoriler) ve görü biçimleri (uzay ve zaman) şeklinde bilgi ve deneyin koşulları olarak ortaya konulur. Kant’ın transsendental idealizmi bir tür deneysel gerçekçilik [1] olarak da tanımlanabilir. Bilen öznenin dışına yerleştirilen, ona bağımlı olmayan kurgusal bir “gerçekler evreninin” bilgisine ancak düşünme ve algı yolu ile erişilebileceği öne sürülür. Ereksel düşünce ise Kant’la

birlikte usun antinomileri arasında belirli yasaların varlığı meselesiyle kendine yer bulur. Yani evrende özgürlükle birlikte bir nedensellik olduğu kabul edilirken, bunun karşıtı olarak evrende bir özgürlüğün bulunmadığı, her şeyin doğa yasalarına göre kusursuz şekilde işlediği şeklindeki karşı sav da akıl tarafından kabul edilir. Bu durum Kant'ta usun içine düştüğü antinomilerden (çatışkı) biridir, çünkü her iki savın da aynı kesinlikle tanıtlanabileceği düşünülür.

Ereksellik, düşünce ve bilimler alanında farklı biçimlerde etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Bunun belirli nedenleri vardır. Öncelikle ereksellik özne açısından işlevsel bir yöne sahiptir. Ereksellik, verili bir zaman ve verili koşullarda öznenin bütün bilgisini bilemediği nesnesi karşısındaki zayıflığını-kırılğanlığını belli açılardan giderir. Ereksellik öznenin eylemleriyle beraber bütün doğal fenomenlerin işleyişini belli bir dizi doğrultusunda yapılandırır ve tutarlı kılar. Öngörülemeyenle, bilinemeyenle, belirsizlikle baş edebilmeyi kolaylaştırır. Bu açıdan psikolojik bir anlamı, zihinsel açıdan bir dinginlik *ataraksia* sağlama işlevi vardır. Bununla birlikte ereksellik ve maddenin hareketinin salt ereksel bir nedeni olduğuna yaslanmak kişiyi yanılgılara götürür ve objektif realitenin gerçek deviniminden, bu devinimin aldığı farklı biçimlerden ve bunun çok yönlü etkilerinden kişiyi hızla kopartır. Erekselliğin kurduğu şartlanma, hakikati olgularda aramayı da aşındırır. Bu kez olgularda aranan esas olarak amaca yönelik ilkelerin veya yasaların keşfi olur. Bu keşfin ortaya koyduğu sonuçlar ise varılması gerekenin, önceden belirlenmiş apaçık bir gidişatın özellikleri olarak sabitlenir.

Erekselcilik genelde kaba bir nedensellikle (kozalite) ele ele gider. Bahsettiğimiz gibi "her şeyin bir şey yoluyla, bir şeyden ötürü, bir şey doğrultusunda" olduğu şeklindeki düşünce sonradan doğa bilimlerinin gelişimi ile özellikle de Bacon, Galilei, Kepler gibi düşünce insanlarının tanıtılamalarıyla rasyonel bir temele oturtulmaya

çalışılmıştır. Bu noktada Kant'la birlikte düşüncenin önsel biçimi olarak bir kategori olarak tanımladığı nedensellik, duyulur dünyayı kavramanın ve bu dünya ile duyu üstü dünyanın arasındaki ilişkiyi kavramada usun işleyişi doğrultusunda belli bir yer kaplayacaktır.

Nedensellik meselesi materyalist düşünce çerçevesi ve özellikle Marksizmin gelişimi ile birlikte önceki idealist kabuktan büyük oranda kopartılmıştır. Nedensellik yalnızca düşüncenin gelişimi veya bir belirlenimi açısından değil; tüm bir doğada, toplumda, tarihte bütün fenomenlerde etkin bir bağlantı yasası, işleyişin açıklaması olarak ele alınmaya başlanır. Marksizmin bu işleyişin açıklanması noktasında ortaya koyduğu büyük yenilik materyalist temeldeki bir diyalektik yöntem ve yaklaşımın geliştirilmiş olmasıdır. Bu işleyiş, idenin kendini açtığı, usun ve tinsel gerçekliğin karşıtlıklar içinden geçerek ilerlemesi ve kendini bulması şeklinde yapılandırılan Hegelci diyalektikten materyalist temelde olması, ereksel olmaması, maddenin aldığı farklı biçimlerin ve düzeylerin kabulü ve en temelde realitedeki harekete tekabül etmesi ve onu yansıtmaları ile temel olarak farklıdır.

Önceki idealist nosyondan büyük oranda kopmuş derken bu meselenin biraz daha açılması gerekir. İnsan toplumunun komünizme doğru tarihsel gelişiminin ilk kavramlaştırılmasında yani Marx'ın formüle ettiği biçimde her ne kadar ikincil bir eğilim olsa bile, bir tür dar ve düz seyreden bir bakış açısı vardı. [21] Hegelci diyalektikten miras alınan "yadsımanın yadsınması" konseptinde bu sınırlılık kendini gösteriyordu. Hegel'in geliştirdiği üçlü yöntem tez (koyum – sav), antitez (karşı koyum – karşı sav) ve sentez (birlikte koyum – birleşim) uğraklarından oluşuyordu ve önceden de belirttiğimiz gibi bu devinim ve ilerlemenin bir ifadesi olarak görülüyordu. Dünya tarihi de, esasen bu temelde bir gelişim seyri ile mantıksal idenin açılması olarak düşünülüyordu.

Marx elbette bu ideyi ve idealist temeli kaldırarak, diyalektik yöntemi maddi bir zemine, toplumların ve tarihin gerçek işleyiş dinamiklerine oturttu. Bu başlı başına geçmişte uzun bir evreyi kapsayan ve evrilerek – çatallanarak devamlı kendini var eden idealist düşünce biçimlerinden kökten bir kopuş yönünde radikal ve çığır açıcı bir adımdı. Ancak Bob Avakian'ın da kritik bir şekilde belirttiği gibi bu “yadsımanın yadsınması” kolaylıkla bir tür “kaçınılmazlık” doğrultusunda meyletme riski de içermekteydi. Marx ve Engels'in bir bilim olarak komünizmin yöntemini geliştirdikleri bu ilk evrede belirli biçimlerde “sanki bir şey başka bir şey tarafından hemen önceden belirlenmiş bir senteze götürecek şekilde yadsınmaya zorunluymuşçasına” [3] bir işleyiş kendini canlı tutabiliyordu. Dönemin bağlamını belirleyen pek çok dinamiğin de etkisi ile böylesi bir yaklaşım kendine yaşam alanı bulabiliyordu. Marksizmin geçmiş idealist nosyondan kopan bilimsel temeli ile tali de olsa bu bilimsel temel ile çelişen yaklaşımları verili bir bağlamda çelişkili bir birlik oluşturmaya başlamıştı. Bu şekilde ele alınan ve hareket halindeki maddeyi doğru şekilde ifade etmeyen materyalist görünümlü idealist bir diyalektik, tarihsel süreçlere uygulandığında insanlığın aslında son derece karmaşık ve çeşitlilik gösteren tarihsel gelişimi konusundaki indirgemeciliğe yönelik belirli bir eğilim şeklinde Marksist saflarda kendine önemli bir yer bulacaktı. Böylesi bir “kapalı sistem” ve “kaçınılmazlığa” doğru bir eğilim, gerek teorik gerekse pratik açıdan komünistlerin faaliyetlerini kısıtladı, hakikatle ilişkiyi problemlili hale getirdi.

Marksist Diyalektiğin Erekselcilikten Kurtarılmasının Önemi

Marksist diyalektiğin gerçekten diyalektik bir temelde kavranması, temellendirilmesi ve uygulanması gerekir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere özellikle yaklaşık 170 yıllık komünist hareket içinde bu düşünce biçimine ilişkin ciddi problemlerin bulunduğu belirtilmelidir. Hareket halinde olan maddenin

açıklanması, ele alınması ve bilinçli bir temelde onun dönüştürülmesinin, spesifik olarak da insan toplumunun her tür baskı ve sömürü ilişkisinden kurtulacağı sınıfsız bir toplum doğrultusunda izlenmesi gereken yöntem ve yaklaşımı içeren komünizm biliminin yukarıda bahsettiğimiz erekselliğin gölgesine sıkışmış bir tarihi bulunmaktadır. Bu erekselci yaklaşımın realiteyi soyutlamada ve devamlı olarak dönüşüm halinde olan çelişkilere yaklaşımda ciddi sorunlara neden olduğunu; komünistlerin gerçek hedeflerine ulaşmada ve tarihi sorumluluklarını doğru şekilde yerine getirebilmelerinde büyük bir ayak bağı haline geldiğini söylemek gerekiyor.

Meseleyi biraz daha somutlaştıralım. Erekselci yaklaşımın uluslararası komünist hareket içinde ifadesini bulan en somut örneklerinden biri kendini “kaçınılmazcılık” olarak gösteren, sınıfsız toplumun aslında bir tür “kaçınılmazlık” olduğunu iddia eden, bu kaçınılmaz projenin bir tür tarih yasası gibi işlediğini, üretim araçlarının gelişmesinin de bunun zaten bir işareti olduğunu düşünen, öznel faktörün rolünü böylesi bir şema içine yerleştiren hatalı bir epistemoloji ile örülmüş ironik bir şekilde “komünist erekselcilik” olarak adlandırılabilir. İroniktir, çünkü komünizmin bilimsel yöntemi ile teleolojik yaklaşım - eğer indirgemeci ve art niyetli benzetmeleri bir kenara bırakırsak- birbirlerinden tamamen farklı iki ayrı şeydir. Ancak içinde “amaç” ve “süreç” gibi kavramların yer almasından ötürü ve bu kavramlara doğru bir yöntemle yaklaşılmamasından ötürü, bu mesele çoğunlukla komünist saflarda da iyi bir şekilde kavranamamıştır. Bu kavrayış problemlerinde geçmiş komünist teorinin belirsiz bazı ifadelerinin veya önceden bahsettiğimiz tali olarak yorumlanabilecek komünizmin kendi bilimsel yöntem ve yaklaşıma ters düşen hatalarının rolü bulunmaktadır.

Tam da bu noktada “kaçınılmazlık” kavramına ve gerçekte ne anlam ifade ettiğine dönmek gerekiyor. Ishak Baran ve KJA yoldaşların *Ajith: Geçmişin Tortusunun Bir Portresi* isimli

alışmasında belirtildiği gibi;

“Kaçınılmazlık “engellenmesi mümkün olmayan” demektir. Başka muhtemel bir sonuç olmaksızın gelişmenin sabit gidişatına işaret eder. Zorunluluk farklıdır; zorunluluk ihtimalleri ve yolları belirler, yapılandırır ve sınırlandırır; ama her zaman tek bir sonuç üretmez. Zorunluluk kavramı nedensel kanunları içerir. “Neden-sonuç” ilişkileri mevcuttur ama doğrusal ve önceden belirlenmiş değildir -dinamik bir süreçtir.” [4]

Yeni Komünizm ile Erekselciliğin Bozucu Etkilerini Aşabilmek

İçine ereksellik yedirilmiş, diyalektik ifade yerine önceden belirlenmiş bir amaca güdümlü salt bir neden-sonuç ilişkisi içeren ve kaınılmazlıklarla açıklanmaya çalışılan maddenin hareketi...

Buradan bir bilimsel tutum ve sonuç beklemek, objektif realiteyi gerçekten olduğu hali ile açıklamak ve bu doğrultuda komünizm için doğru bir mücadele rotası belirlemek mümkün değildir. “Komünist erekselcilikten” bilim değil, ancak hakikat ile ilişkisi sorunlu formülasyonlar, anlatılar veya afyon etkisindeki rahatlatıcı söylemler çıkar. Erekselcilik bilimsel düşüncenin gelişimini ve eleştirel aklı sistematik bir şekilde sınırlandırır. Bütün fenomenlere bilim adına belli bir amaç doğrultusunda bir tür gizemli hareket ettiricinin, gizemli bir önsel planının yine gizemli ve programlı gidişatı şeklinde yaklaşır. Marksizm literatüründen seçilen kavramların sıklıkla kullanımı bu hatalı yaklaşımın niteliğini değiştirmez.

Toparlamadan önce bir kez daha altını çizmekte fayda var. Erekselciliğin zne açısından kısa vadeli, görece ve sınırlı faydaları vardır. Örneğin erekselcilik ile gerçek yaşamın karmaşık çelişkileri ile uğraşmaya pek de gerek kalmaz. Verili bir gidişat doğrultusunda bunlara yüz çevirmek ve önemsiz saymak erekselcilik ile mümkün ve kolay hale gelir. Her duruma uygun kaçacağı düşünülen belirli mantık dizilerini, düşünce

kalıplarını devreye almak pratik ve mümkün olarak değerlendirilir. Bir kez kaçınılmaz olarak belirlenen süreç, bireyin bilinçli rolünü de -iradi faktörün nesnel koşullarla olan diyalektik ilişkisini- değersizleştirir veya tamamen kötürümleştirir. Özellikle siyasi öznenin hakikati hatalı şekilde yorumlaması ve hatalı pratiğinden kaynaklı negatif sonuçlar karşısında bu iradi faktör sürecin “kaçınılmazlığı” ile güçlendirilmeye çalışılır. Bu noktada erekselcilik, determinist gerçekçilikle -genelde Marx’a veya Lenin’e atıfla yapılan oldukça zararlı, somut koşulların kaderci bir şekilde esiri olmak şeklinde kendini gösteren edilgenlik durumuyla- olduğu kadar; bir diğer uçta verili bir bağlamda öznenin iradi rolünü mutlak belirleyici faktör olarak öne alan volontarizmle de etkileşim içinde işler. Ve devamlı olarak birbirini büyüten bu negatif diyalektik, insanların düşünce biçimlerini ve komünizm yolundaki pratiklerini sınırlandırmaya devam eder.

Bob Avakian’ın mimarı olduğu **yeni komünizm** ile bizler komünizmde herhangi bir “kaçınılmazlık” olmadığını, insan toplumunun kaçınılmaz bir yönü olmadığını vurgulamaktayız. [5] Fakat bununla birlikte toplumda ve işleyişte belli bir ahenk bulunmaktadır. Bu yüzden herhangi bir toplumdaki hâkim sınıfın üyeleri de dahil olmak üzere herkes üretim güçleri -ve üretim ilişkileri- açısından neyin miras bırakıldığı ile baş etmek durumundadır. [6] Devrim ihtimali bilimsel olarak tanımlanabilir, eğilimler fark edilmelidir ve devrimci mücadele bu zeminde geliştirilmeye ve yönlendirilmeye ihtiyaç duyar. Fakat, hiç kimse belli bir toplumda veya hatta dünya çapında herhangi bir ihtimalin ne zaman gerçekleşeceğini ve hatta gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini söyleyemez. [7]

Günlük yaşamda kısa vadeli işlevi ve faydası her ne olursa olsun, komünist bir toplum yolunda iki önemli ilişki biçiminden -geleneksel mülkiyet ilişkilerinden ve geleneksel düşünce biçimlerinden- kopmak durumunda olan sınıfın bilinçli öncüsünün ve yeni bir toplumun gerçek yapıcısı olacak kitlelerin bilimsellik adına dini inancın bir varyasyonuna

dönüştürülen “erekselci” yaklaşımla ve onun akla ket vuran idealist mantığı ile geç olmadan hesaplaşması gerekmektedir. Gerçek bir bilim insanları topluluğu şeklinde sistemli düşünüp çalışması gereken komünistlerin bu ağır yükten, düşünceyi esir eden idealist erekselcilik prangasından kökten kurtulması gerekiyor. Bob Avakian’ın komünizmin yeni sentezi ile gündeme getirdiği ve sistemli şekilde ele aldığı önemli bileşenlerden birisi de budur.

[1] Burada bahsi geçen “gerçekçilik” bilinçten bağımsız bir gerçekliğin var olduğunu benimseyen görüş ve tutumları ifade eder.

[2] Bu bölüme ilişkin ayrıca bkz: [Komünizm: Yeni Bir Aşamanın Başlangıcı | Yeni Komünizm \(yenikomunizm.com\)](#)

[3] Age.

[4] Baran, I & KJA (2018) *Ajith: Geçmişin Tortusunun Bir Portresi*, İstanbul: El Yayınları, s.90. Özgün kaynak için ayrıca bkz: http://www.demarcations-journal.org/issue04/ajith_a_portrait_of_the_residue_of_the_past.pdf

[5] “Tarihsel bir sürecin muhtemel yollarının olması ve bu sürecin asıl sonucunun belli bir yolun ürünü olması tesadüf ve zorunluluk arasındaki karşılıklı etkileşimin -ve bilinçli insan etkeninin rolünün ve farklı sınıfsal güçler arasındaki karşılıklı etkileşimin- bir sonucudur.” – *Ajith: Geçmişin Tortusunun Bir Portresi*.

[6] Üstte age, s.89

[7] Age, s.93